

ลวดลายพรรณพฤกษาประดับทวารบาลไม้แกะสลัก วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเครื่องลายครามจีน

Pattern of Ornamental Plants Decorated with Carved Wooden Guardians Phra Sri Sanphet Temple Ayutthaya that was Inspired By Chinese Porcelain.

วรวิทย์ สิ้นธุระหัส / Worawit Sinturahas

ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการ โรงเรียนสมโภชกรุงอนุสรณ์ (๒๐๐ ปี) สำนักงานเขตสะพานสูง สังกัดกรุงเทพมหานคร

Professional Level Teacher of Somphoch Krunganusorn (200 Pee) School,
Saphansoong District Office at the Bangkok Metropolitan Administration

รับบทความ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓ แก้ไขบทความ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๓ ตอบรับ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

รูปแบบลวดลายพรรณพฤกษาของทวารบาลประดับสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุงานช่างน่าจะราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ช่วงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา ลวดลายที่พบจะมีทั้งลวดลายที่มาจากศิลปะในเครื่องลายครามจีน ลวดลายอย่างศิลปะไทยผสมผสานกันและบางส่วนได้แนวคิดมาจากศิลปะล้านนา การนำเข้ามาในงานศิลปะเครื่องลายครามจีน คงจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ด้านการค้า การทูตระหว่างจีนกับกรุงศรีอยุธยา ที่สืบเนื่องมาแต่ยุคต้นกรุง ซึ่งถ่ายทอดสู่แรงบันดาลใจให้ช่างประดับคิดผลงานให้เป็นรูปแบบศิลปะอยุธยาในระยนี้

คำสำคัญ : ลวดลายพรรณพฤกษา, เครื่องลายครามจีน

Abstract

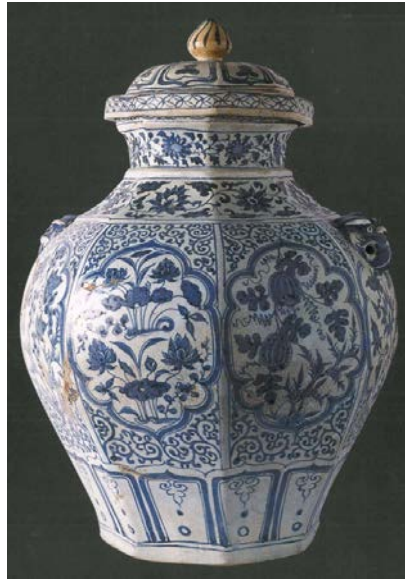
Pattern, flora of the guardian, decorate the stupa, Phra Sri Sanphet temple of Ayutthaya. The age of the work should be around the beginning of the 21st century Buddhist era, during the reign of King Rama III. The patterns found include patterns from Chinese porcelain art. The patterns like Thai art are blended and some parts are derived from the idea of Lanna art. Importing into Chinese porcelain art probably related to trade relations and diplomatic relations between China and Ayutthaya. That has been traded since the first era of the city, which is passed on to inspire artisans to create works of art in this Ayutthaya period.

Keywords : Pattern, Flora Chinese porcelain

บทนำ

อาณาจักรจีนถือว่าเป็นชนชาติที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดีเยี่ยม ความสำเร็จของลวดลายจนเป็นสินค้าส่งออกไปยังดินแดนต่างๆ ความเป็นเลิศในเรื่องของลวดลายก็ย่อมเป็นพื้นฐานการสร้างมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์เป็นอย่างมาก แม้แต่อาณาจักรสยามอย่างกรุงศรีอยุธยาที่ต้องการเครื่องปั้นดินเผาจีนเป็นสินค้านำเข้าด้วย ซึ่งคงจะเป็นกลุ่มสินค้าฟุ่มเฟือยที่ใช้สอยกันในราชสำนัก ขุนนาง คหบดี หรือเป็นความสัมพันธ์ทางด้านการทูตที่ใช้เครื่องปั้นดินเผาเป็นของบรรณาการ ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจีนที่มีอยู่ในส่วนของราชสำนักของกรุงศรีอยุธยาและข้าราชการที่เป็นชาวจีน หรือพ่อค้าคหบดีชาวจีน ย่อมล้วนเป็นผู้บริโภคสินค้าราคาแพงนำเข้าจากจีน เช่น เครื่องถ้วยหรือเสื้อผ้าแพรไหม โดยเฉพาะเครื่องถ้วยเป็นหลักฐานที่ได้พบแพร่หลาย (สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๐, หน้า ๕๓) หลักฐานของการนำเข้าจากจีนตั้งแต่ต้นกรุงศรีอยุธยาของเครื่องปั้นดินเผาจีนจำพวกเครื่องลายครามคือ โถลายครามทรงแปดเหลี่ยมพร้อมฝาสมัยราชวงศ์หยวน พบในกรุวัดมหาธาตุ รูปแบบลวดลายพรรณพฤกษาเป็นดอกโบตั๋นออกช่อก้านขด ดอกเบญจมาศออกช่อใบไม้ทรงแฉกเลียนแบบธรรมชาติ ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลวดลายเหล่านี้คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่น่าจะมีผลต่องานประดับไทยที่ใช้แนวคิดจากศิลปะบนเครื่องถ้วยจีนในเวลานั้นและสมัยต่อมา (ภาพที่ ๑)

ลวดลายประดับที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปะจีนที่ปรากฏหลักฐานอย่างงานช่างที่สำคัญคือทวารบาลไม้แกะสลักประดับซุ้มพระสญูพรหมระฆัง วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระบรมมหาราชวังกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันทวารบาลไม้แกะสลักได้เก็บรักษาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีเหลือให้ชม ๓ บาน รูปแบบการสลักลวดลายมีความแตกต่างกันทั้งศิราภรณ์ เครื่องทรงเทวดา และลวดลายพรรณพฤกษาประดับพื้นหลังของทวารบาลก็มีความแตกต่างกันด้วย จากการสังเกตคือมีลวดลายพรรณพฤกษามีรูปแบบอย่างศิลปะจีนอยู่ด้วย สันนิษฐานได้ว่ารูปแบบงานช่างคงจะรับแรงบันดาลใจจากศิลปะจีน ช่างสลักคงปรุงแต่งผลงานให้เข้ากับรสนิยมแบบศิลปะอยุธยาไว้ด้วย ดังนั้นผู้จัดทำบทความจึงศึกษาด้วยการนำตัวอย่างลวดลายพรรณพฤกษาบางส่วนจากทวารบาลไม้แกะสลักวัดพระศรีสรรเพชญ์ มาเขียนแล้วทดลองระบายด้วยสีเลียนแบบสีครามอย่างเครื่องลายครามจีน เพื่อเปรียบเทียบศึกษากับตัวอย่างเครื่องลายครามจีน ที่อาจจะส่งผลต่อแนวความคิดในการคิดออกแบบสลักลวดลายพรรณพฤกษาประดับทวารบาลและความเชื่อมโยงเกี่ยวกับศิลปะจีนได้ โดยเลือกตัวอย่างทวารบาลมาเป็นตัวอย่าง ๒ ชิ้นเป็นการวิเคราะห์ศึกษา เป็นการทดลองเพื่อหาข้อสรุปในความคิดเห็นของการศึกษารังนี้ว่ามีการคลี่คลายจากลวดลายบนเครื่องลายครามจีนมาอย่างไร

ภาพที่ ๑ โถลายครามทรงแปดเหลี่ยมพร้อมฝา สมัยราชวงศ์หยวน

ที่มา: สุเนตร ชุตินธรานนท์และคณะ, ๒๕๔๓, หน้า ๒๐

๑. ที่มาของทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์

แต่เดิมพื้นที่ของวัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นที่ประทับของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงย้ายพระบรมมหาราชวังด้านทิศเหนืออ่างในหลักฐานตามพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุว่า “สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าผู้เป็นพระราชกุมารเสวยราชสมบัติทรงพระนามชื่อบรมไตรโลกนาถ ยกวังทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑ ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด), ๒๕๐๔, หน้า ๑๔) ทรงอุทิศพื้นที่ให้เป็นวัดประจำพระบรมมหาราชวังเพื่อใช้ประกอบศาสนพิธีของพระราชสำนัก

ภายในวัดมีพระสถูปทรงระฆัง ๓ องค์ สถูปองค์แรก อาจสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา เพราะมีหลักฐานการสร้างสถูปในลิลิตยวนพ่ายวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ สวรรคตสู่เมืองสรรค์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเศร้าโศก มีการกล่าวถึงการสร้างสถูป ซึ่งน่าจะได้แก่สถูปองค์ใหญ่ด้านทิศตะวันออกของวัดพระศรีสรรเพชญ์ (เด่นดาว ศิลปานนท์, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒๐ – ๑๒๑ อ้างถึงใน ประภัสสร ชูวิเชียร, ๒๕๕๗, หน้า ๑๙๓ - ๒๒๒) (ภาพที่ ๒)

การกำหนดอายุทวารบาลจัดอยู่ในช่วงอยุธยาตอนกลางราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๔๑) ศิราภรณ์สวมมงกุฎทรงเทริด ประกอบด้วย กระบังหน้า กุณฑล รัดเกล้าทรงกรวยขึ้นเล็ก ๔ ชิ้น โดยปรับเปลี่ยนแบบกรันทงมงกุฎแต่เดิมคือตาบในศิราภรณ์ของเทวรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งช่างอยุธยาได้รับอิทธิพลการประดับตานั้นมาด้วยดัดแปลงให้เป็นยอดเล็กประดับแทนตำแหน่งเดิม (กรรณรส ศรีสุทิวังค์, ๒๕๕๒, หน้า ๒๖ – ๒๗) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิราภรณ์พระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนกลาง ดังนั้นลวดลายพรรณพฤกษาก็ควรจะร่วมสมัยกับทวารบาล เมื่อสังเกตว่าลวดลายมิได้เป็นทำนองอย่างไทยทั้งหมด แต่สันนิษฐานน่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปะจีนจำพวกเครื่องลายครามจีนตรงกับสมัยราชวงศ์หมิงในขณะนั้น การสร้างผลงานของช่างอาจเป็นที่นิยม แล้วน่าจะมีกระบวนการออกแบบให้เป็นแนวทางของตนเองด้วย จึงเป็นประเด็นในการศึกษาลำดับถัดไป

ภาพที่ ๒ วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัต, ๒๕๕๙, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ ๓ ทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บ้านที่ ๑

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัต, ๒๕๖๑, [ภาพถ่าย]

๒. ลวดลายพรรณพฤษภษาทวารบาลประดับซุ้มพระสฎปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑

๒.๑ การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรม

ลวดลายพรรณพฤษภษาทวารบาลประดับซุ้มพระสฎปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑ (ภาพที่ ๓) ผู้ศึกษาจะเลือกตัวอย่างลวดลายพรรณพฤษภษาของทวารบาลองค์ซ้าย (ภาพที่ ๔) ซึ่งมีการแกะสลักประดับรอบรัศมีของทวารบาล และช่อดอกไม้ถือด้วยมือซ้าย ลวดลายพรรณพฤษภษาด้านซ้ายของทวารบาลจะมีการสลักเป็นรูปช่อดอกไม้ตรงแกนกลางเป็นดอกโบตันประดิษฐ์ที่ค่อยๆ หุบกลีบเข้าจนดูเหมือนเป็นดอกโบตันที่กลายเป็นดอกตูม (อาษา ทองธรรมาชาติ, ๒๕๕๗, หน้า ๑๒๗)

ภาพที่ ๔ ทวารบาลประดับซุ้มพระสฎปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑ องค์ซ้าย

ที่มา: วรวิทย์ สันธะรัส, ๒๕๖๑, [ภาพถ่าย]

ตัวอย่างภาพลายเส้น (ภาพที่ ๕) จากนั้นต่อด้วยช่อบไม่มีวนเกี่ยวกระหวัดสอดไขว้กัน ที่น่าสังเกตคือส่วนประกอบของพรรณพฤษภษามักใช้กระหนกตัวเดียวเป็นก้านขด ส่วนช่อดอกไม้ที่ถือนั้นคงจะเป็นดอกโบตันออกช่อบไม่มีวนเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๕ ลายเส้นดอกโบตั๋นประกอบลายช่อของทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บ้านที่ ๑ องค์ซ้าย

ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓๓

เมื่อทำการถอดลวดลายพรรณพฤกษาประดับบารมีลงสื่ออย่างลายครามแล้วมีลักษณะคล้ายลายครามจีน (ภาพที่ ๖) และช่อดอกไม้ที่ทวารบาลถืออยู่นั้น (ภาพที่ ๗) ลักษณะการเขียนลวดลายเป็นดอกโบตั๋นออกช่อเป็นใบไม้คล้ายธรรมชาติ คงจะมีความนิยมในเครื่องลายครามจีนมาแล้วตั้งแต่ช่วงต้นกรุงศรีอยุธยาเป็นแรงบันดาลใจ

ภาพที่ ๖ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลักประดับบารมี
ของทวารบาลองค์ซ้าย (บ้านที่ ๑)

ที่มา: วรวิทย์ สันธุระหัส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ ๗ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายช่อดอกไม้แกะสลักประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย (บานที่ ๑)

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหีส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

แต่ในสมัยราชวงศ์หมิงที่ร่วมสมัยกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้น การส่งออกเครื่องลายครามจีนซบเซา เพราะเกิดสถานการณ์วุ่นวายในตั้งแต่รัชศกเจิ้งเพราะเกิดสงครามกับมองโกลส่งผลให้การส่งออกเครื่องปั้นดินเผาของจีนมีปัญหา แม้ว่าผ่านมาถึงรัชศกเทียนซุ่นสถานการณ์เริ่มคลี่คลายแล้วอย่างไรก็ตามนโยบายการผลิตเครื่องปั้นดินเผาลายครามที่กลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้นถูกควบคุมโดยรัฐบาล การส่งออกจึงน้อยลง แต่ระบบการค้าเอกชนยังคงมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง (ปวิรรต ธรรมาปริชากรและธัญกานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒ หน้า ๕๑) ถึงแม้ว่าเครื่องลายครามจีนจะถูกจำกัดการส่งออกในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นี้ แต่ก็คงไม่ได้หมายความว่าความนิยมในศิลปะจีนจะลดลงไปด้วย วิเคราะห์จากตัวอย่างการผูกลายของชาumlลายครามมีอายุช่วงราวรัชศกเฉิงฮั่วถึงหงจื้อ ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้นอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีส่วนของการเขียนดอกโบตั๋น ตรงกับสมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งลักษณะการผูกลายจะเขียนลวดลายดอกโบตั๋นแบบกลีบเริ่มหุบแล้วมีก้านช่อดอกเป็นช่อสอดไขว้กันไปมาอย่างธรรมชาติในด้านในของชาuml (ภาพที่ ๘)

ภาพที่ ๘ ขามลายครามช่วงราวรัชกาลนั่งฮั่วถึงหงจื้อ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจินอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑
เปรียบเทียบกับภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลักประดับรอบบรีศมี
ของทวารบาลองค์ซ้าย (บานที่ ๑)

ที่มา: ปวิวรรต ธรรมาปริชากรและฉันทยานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒, หน้า ๒๑๙

ในส่วนนี้มีความสอดคล้องกับการผูกสายของช่างแกะสลักทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑ ของทางกรุงศรีอยุธยาที่ประดิษฐ์ดอกโบตั้นแบบกลีบเริ่มหุบแล้วต่อเป็นช่อพรรณพฤกษา ความแตกต่างของเป็นเรื่องของพื้นที่ในการวางลวดลายที่ควรจะให้สลักเหมือนช่อกิ่งไม้และพื้นผิวของงานไม้ที่สร้างมิติได้มากกว่างานเขียนในเครื่องลายคราม ประเด็นที่กล่าวได้คือในเครื่องลายครามจีนราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปรากฏการเขียนดอกโบตั้นแบบกลีบเริ่มหุบจนเหมือนดอกบัว หมายถึงการแสดงคามนิยมของศิลปะจีนในงานประดับของกรุงศรีอยุธยาในช่วงนี้ด้วย

๓. ลวดลายพรรณพฤกษาทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๒

รูปแบบงานช่างของทวารบาลคู่นี้เป็นอย่างอยุธยาตอนกลางช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สังเกตได้จากการสวมศิราภรณ์เหนือกระบังหน้ามีตุ้มแหลม ๓ ตุ้ม เทียบได้กับมงกุฎลักษณะเดียวกันที่นิยมอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ (ประทีป เพ็งตะโก, ๒๕๔๐ หน้า ๗๙) มีริ้วเกล้าทรงกรวย และสวมกุดชโลแบบปลายแหลม ลวดลายลวดลายพรรณพฤกษาประดับรอบบรีศมีจะสลักให้เข้ากับพื้นที่ว่างที่สมดุลแต่ไม่เท่ากัน เพราะการถือพระขรรค์จะหันที่ละด้าน ซึ่งดูแล้วคล้ายกับช่อกิ่งไม้โน้มลงมาเลียนแบบธรรมชาติ (ภาพที่ ๙)

ภาพที่ ๙ ลวดลายพรรณพฤษาประดับทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๒

ที่มา: วรวิทย์ สันธะหัต, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

๓.๑ การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรม

การสลักลวดลายพรรณพฤษาประดับทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์องค์ซ้าย (ด้านซ้าย) จะมีการใช้ดอกไม้ประดิษฐ์หรือเรียกว่าดอกจอกในงานประดับไทยเป็นแกนกลางแล้วต่อกันชดแบบกระหนกตัวเดียว ส่วนปลายจะออกข้อไปไม่เป็นแนกสลับด้วยดอกโบตั้นแบบศิลปะจีน(ภาพที่ ๑๐)

รูปแบบของกระหนกตัวเดียวนี้นี้คงจะสืบทอดมาจากขอมจนเป็นแบบเฉพาะของกรุงศรีอยุธยา เปรียบเทียบตัวอย่างของกระหนกปูนปั้นในลายกรวยเชิงที่อยู่ภายในกรอบลายรูปสามเหลี่ยมได้รับอิทธิพลจากจีนประดับปรางค์วัดจุฬามณี พิชณุโลก (ภาพที่ ๑๑) ซึ่งกล่าวตามรายงานช่างตามศิลาจารึกในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ระบุว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้สร้างวัดจุฬามณี (สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๓๕๑ – ๓๕๓) จึงเป็นการยืนยันได้ถึงรูปแบบความสัมพันธ์งานช่างกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลานั้นได้

ภาพที่ ๑๐ ลวดลายพรรณพฤษพาประดับทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญองค์ซ้าย

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ ๑๑ ลายกรวยเชิงปูนปั้นประดับปราสาทวัดจุฬามณี พิชณุโลก

ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๓๕๓

เมื่อทำการถอดลวดลายให้เป็นสลายครามก็จะเห็นถึงแนวโน้มว่ามีการใช้ศิลปะจีนมาอยู่ในกระบวนการออกแบบ จึงสามารถเทียบโครงสร้างของลายครามจีนสมัยราชวงศ์หมิงได้อีกชั้นหนึ่ง การเขียนดอกไม้ที่น่าจะเป็นดอกเบญจมาศเป็นแกนกลางออกด้วยช่อก้านขด (ภาพที่ ๑๒)

ภาพที่ ๑๒ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก(ด้านซ้าย)

ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย (บานที่ ๒)

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

ดังนั้นดอกเบญจมาศในงานเครื่องลายครามจีนอาจเป็นดอกจากในงานช่างไทยที่นำมาปรับผสมกันโดยใช้ก้านขดเป็นส่วนต่อลวดลายให้จบในพื้นที่ของชิ้นงาน ส่วนลวดลายพรรณพฤกษา(ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้ายจะสลักเป็นดอกจอกแล้วต่อด้วยก้านขดใบเป็นปลายใบไม้ม้วนปลายแฉก ซึ่งอาจจะเป็นส่วนที่เพิ่มเติมในงานประดับแบบอยุธยา (ภาพที่ ๑๒)

ภาพที่ ๑๓ ขามลายครามสมัยราชวงศ์หมิงเขียนลายดอกเบญจมาศพรรณพฤกษาและอักษรทิเบต

อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ที่มา: ปวิวรรต ธรรมาปริชากรและฉันทกานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒, หน้า ๒๒๐

เปรียบเทียบกับดอกไม้และก้านขดออกซ่อในงานแกะสลักลวดลายพรรณพฤกษา (ด้านซ้าย)

ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒

เปรียบเทียบโครงสร้างกับขามลายครามจีนอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่เขียนก้นขวดวัดปลายพู่กันเป็นใบไม้ ปลายแฉก ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานศิลปะจีนช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นิยมการใช้ลวดลายทำนองนี้มาก อาจส่งผลต่องาน สลักพรรณพฤกษาขึ้นนี้ที่ใช้โครงสร้างอย่างศิลปะจีนมาด้วย (ภาพที่ ๑๔)

ภาพที่ ๑๔ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา)

ระดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ขวามานที่ ๒

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัต, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

เมื่อพิจารณาลวดลายพรรณพฤกษาประดับทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์องค์ขวา พบว่า ทั้งด้านซ้ายและด้านขวาจะมีการสลักเป็นดอกไม้คือดอกจอกเป็นแกนกลางแล้วออกช่อเป็น กิ่ง ก้านใบไม้มีวนเป็นแฉก ใบใหญ่สลับไขว้กันไปมา การสลักจะโน้มโค้งตามวงรัศมีเหมือนช่อต้นไม้ในธรรมชาติมากกว่าช่ออื่น เมื่อเปรียบเทียบ กับแนวการเขียนลวดลายของขามลายครามเขียนลายปลา สังข์และพรรณพฤกษาพบว่า เขียนเป็นก้านช่อดอกช่อและมี ปลายเป็นแฉกเหมือนใบไม้เช่นเดียวกัน ต่างกันตรงที่ขามใบนี้ไม่มีดอกจอก (ภาพที่ ๑๕) ดังนั้นสันนิษฐานว่าโครงสร้าง ของขามลายครามคงจะเป็นพื้นฐานในด้านการวางลวดลายอย่างก้านช่อให้กับงานช่างอยุธยาได้

ภาพที่ ๑๕ ชามลายครามเขียนลายปลา สังกัและพรรณพฤกษา

เปรียบเทียบกับลวดลายก้านขดใบเป็นปลายใบไม้มีวนปลายแนกจากภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษา
แกะสลัก (ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒

ที่มา: ปรีวรรต ธรรมาปริชากรและฉันทกานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒, หน้า ๒๑๙

ภาพที่ ๑๖ ลวดลายพรรณพฤกษาประดับทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์องค์ขวา บานที่ ๒

ที่มา: วรวิทย์ สันธะหัต, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

พิจารณาจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านซ้าย) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ขวา (ภาพที่ ๑๖) เมื่อนำมาถอดลวดลายลงสี่ลายครามแล้วก็จะมีรูปแบบบางอย่างคล้ายเครื่องถ้วยจีน (ภาพที่ ๑๗) ซึ่งนำตัวอย่าง
ชามลายครามจีนอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีการเขียนดอกโบตั๋นแบบกลีบบานได้ (ภาพที่ ๑๘) วิเคราะห์ได้ว่าช่าง
กรุงศรีอยุธยาคงจะนำดอกโบตั๋นจากศิลปะจีนมาใส่ในงานประดับมาโดยที่ไม่ดัดแปลงมาก

ภาพที่ ๑๗ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านซ้าย)
 ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ขวา บานที่ ๒

ที่มา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ ๑๘ ขามลายครามจีน จากเตาเผาจิ่งเต๋อเจิ้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เปรียบเทียบกับดอกโบตั๋นในงานแกะสลักลวดลายพรรณพฤกษา (ด้านซ้าย)
 ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒

ที่มา: ธนยกานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

อีกด้านหนึ่งคือลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย ก็มีการสลัก
 ดอกจอกเป็นแกนกลางไว้แล้วออกช่อด้วย ก้านขด ใบไม้เป็นแนกสลับไขว้ไปมา ล้อเอียงไปตามพื้นที่แคบๆ ให้อยู่ใน
 กรอบสามเหลี่ยมได้สวยงาม (ภาพที่ ๑๙)

ภาพที่ ๑๙ ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา)

ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บ้านที่ ๒

ที่มา: วรวิทย์ สินธุระหัส, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

วิเคราะห์เปรียบเทียบกับตัวอย่างงานลายครามจีนใบหนึ่งที่อายุช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า เขียนใบไม้เป็นแนกลีบไขว้ไปมาเช่นเดียวกัน ซึ่งคิดว่าเป็นลวดลายที่นิยมอยู่ทั่วไปในช่วงเวลานั้น การวางลายต่างจากงานสลักทวารบาลเพราะว่าอยู่ในพื้นที่วงกลม แต่โครงสร้างการวางลายเหมือนกัน (ภาพที่ ๒๐)

ภาพที่ ๒๐ งานลายครามเขียนลวดลายดอกโบตั้น และใบไม้สอดไขว้กัน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เปรียบเทียบกับลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลักเป็นใบไม้สอดไขว้ (ด้านขวา)

บ้านที่ ๒ ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย

ที่มา: ธนยกานต์ วงษ์อ่อน, ๒๕๖๒, [ภาพถ่าย]

ดังนั้นลวดลายใบไม้สลักไขว้กันเช่นนี้ น่าจะได้รับความนิยมมากในศิลปะอยุธยาตอนกลาง ที่อาจได้แนวคิดมาจากบรรดาเครื่องลายครามที่นำเข้ามาใช้สอยในราชสำนักเพราะว่าทวารบาลระดับอยู่ในพระสญูซึ่งอยู่ในพื้นที่พระบรมมหาราชวัง การเลือกช่างเข้ามาออกแบบสร้างงานน่าจะเป็นพระประสงค์ของผู้สั่งการให้เป็นไปตามอย่างรสนิยมศิลปะจีนนั่นเอง

สรุป

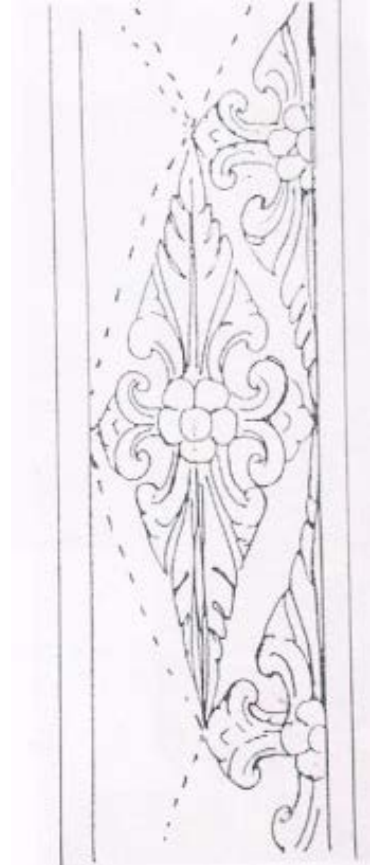
กล่าวได้ว่าลวดลายพรรณพฤกษาประดับทวารบาลวัดพระศรีสรรเพชญ์ มีเค้าโครงของเครื่องลายครามจีน หลักฐานการนำเข้าเครื่องลายครามจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวนมาตั้งแต่ต้นกรุงศรีอยุธยา ที่ปรากฏถึงลวดลายพรรณพฤกษากันขด ในภาษาจีนเรียกว่าฮว่า-เฉ่า หรือ Classic scroll มีการใช้ในศิลปะจีนตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ จนถึงสมัยราชวงศ์หยวน (สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๐, หน้า ๒๒ - ๒๓) มีการใช้ดอกโบตันหรือ(มู่-ตัน) กันขดออกช่อดอกเบญจมาศออกช่อเป็นใบไม้ทรงแฉก ต่อมาช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งในช่วงการสร้างพระสญูทรงระงังที่เริ่มมีการประดับทวารบาลไม้สลักด้วยลวดลายพรรณพฤกษา จากการศึกษาพบลวดลายประดับอย่างดอกโบตันที่ประดิษฐ์มีกลีบเริ่มหุบซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของงานช่างอยุธยาในช่วงเวลานี้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบเครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หมิงที่พบดอกโบตันแบบกลีบเริ่มหุบด้วยเช่นกัน ส่วนดอกโบตันแบบกลีบหุบนั้นเป็นส่วนหนึ่งของลวดลายประดับพรรณพฤกษาจากศิลปะล้านนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นวิธีการจากดอกบานกลายเป็นดอกหุบ โดยที่แต่ละกลีบยังมีเส้นขนานภายในแต่ละกลีบ ปลายกลีบเป็นหยักงอต่อเนื่องกัน โคนดอกมีกลีบเลี้ยง (สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓๒) แต่ในรายละเอียดงานบางส่วนก็มีดอกโบตันกลีบบานมาประดับด้วย ส่วนดอกไม้ที่สลักประดับทวารบาลคือดอกจอกในงานช่างไทยก็อาจจะมีเค้ามาจากดอกเบญจมาศในเครื่องลายครามจีนก็ได้

การวางลวดลายจะใช้ดอกไม้เป็นแกนแล้วออกช่อกันขด แตกกิ่งกันเป็นใบไม้ทรงแฉกสอดไขว้กันอย่างสวยงาม ซึ่งก็พบได้ในงานประดับอื่นๆด้วยที่เชื่อว่ามีรูปแบบในช่วงกลางอยุธยาราวต้นศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา เช่นลายปูนปั้นพรรณพฤกษาประดับผนังวิหารวัดโล่ย์ ลพบุรี (ภาพที่ ๒๐) ดังนั้นรูปแบบของลวดลายพรรณพฤกษาเหล่านี้ก็ควรจะเป็นงานศิลปะอยุธยาตอนกลางที่มีการใช้แนวคิดจากศิลปะจีน โดยอาจใช้แรงบันดาลใจจากเครื่องลายครามจีนด้วย ซึ่งอย่างไรก็ตามแม้จะมีเค้าโครงมาจากศิลปะจีน แต่งานช่างอยุธยาในเวลานั้นเป็นช่วงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเริ่มได้รับความนิยมในงานประดับลวดลายพรรณพฤกษาทางล้านนา ตัวอย่างภาพลายเส้นลวดลายประดับช่องหน้าต่างลูกกรงของอาคารด้านใต้ของวิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ (ภาพที่ ๒๑) ซึ่งมีความใกล้ชิดกับรสนิยมจีนด้วย (สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๙๙) การวางโครงสร้างของลายที่ใกล้เคียงกันส่วนช่างอยุธยาก็อาจจะประดิษฐ์ให้เป็นการออกแบบที่มีทั้งส่วนที่นำมาจากศิลปะจีนที่มีการใช้งานประดับลวดลายพรรณพฤกษาอย่างจีนผ่านศิลปะล้านนาเข้ามาด้วยและการดัดแปลงผสมให้เข้ากันอย่างพอเหมาะ

ภาพที่ ๒๑ ลวดลายพรรณพฤกษาประดับผนังวิหาร
วัดไถ่ ลพบุรี

ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๓๖๒

ภาพที่ ๒๒ ลวดลายประดับช่องหน้าต่างลูกกรงของ
อาคารด้านใต้ของวิหารหลวง

วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา

ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๙๙

บรรณานุกรม

กรรณรศ ศรีศรีสุทธีวงศ์. (๒๕๕๒). **กรัณทมงกุฎเทวดา ศิลปะสุโขทัยและพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะอยุธยา**

ตอนกลาง. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เด่นดาว ศิลปานนท์. (๒๕๖๐). จิตรกรรมบนแผ่นชินบุผนังกรุพระสถูปประธาน วัดพระศรีสรรเพชญ์, นิตยสาร
ศิลปากร. ปีที่ ๖๐ (ฉบับที่ ๒), ๑๑๗ - ๑๒๗.

ทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑ องค์ซ้าย. (๒๕๖๑). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา:
วรวิทย์ สิ้นธุระหัส.

ทวารบาลประดับซุ้มพระสถูปวัดพระศรีสรรเพชญ์ บานที่ ๑. (๒๕๖๑). [ภาพถ่าย]. อยุธยา: วรวิทย์ สิ้นธุระหัส.

ประทีป เพ็งตะโก. (๒๕๔๐). **กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปรีวรรต ธรรมาปริชากร และฉันทกานต์ วงษ์อ่อน. (๒๕๖๒). **เครื่องปั้นดินเผาจีนและเบญจรงค์ที่พบใน พระราชวังหลวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การศึกษาเศษภาชนะที่พบจากการขุดค้นโดยกรมศิลปากร เปรียบเทียบกับศิลปวัตถุในสถานสะสมเอกชน.** กรุงเทพฯ: หจก. พระรามศรีเอช.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑ ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต). (๒๕๐๔). กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์. **ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายช่อดอกไม้แกะสลักประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๑.** (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. อยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ขวา บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านขวา) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านซ้าย) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลัก (ด้านซ้าย) ประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ขวา บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลักประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๑. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

ภาพลายครามถอดแบบจากลวดลายพรรณพฤกษาแกะสลักประดับรอบรัศมีของทวารบาลองค์ซ้าย บานที่ ๒. (๒๕๖๒). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (๒๕๕๓). **พระพุทธรูปปฏิมาสยาม.** กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา. (๒๕๕๙). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: วรวิทย์ สีนธนะหัส.

สันติ เล็กสุขุม. (๒๕๕๐). **ความสัมพันธ์จีน – ไทยโยงโยในลวดลายประดับ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

_____. (๒๕๕๓). **พัฒนาการของลายไทย : กระหนกกับเอกลักษณ์ไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

สุนทร ชูตินธรรานนท์ และคณะ. ๒๕๕๓. **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา อมตะศิลป์แผ่นดินสยาม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โมทีฟ.

อาษา ทองธรรมาชาติ. (๒๕๕๗). **ที่มาและพัฒนาการของลายดอกโบตั๋นในงานศิลปกรรมไทย.** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.